

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.45:504.03

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-2-5>**Андрейченко А.В.***доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та інновацій
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова***Сментина Н.В.***доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економіки, права та управління бізнесом
Одеського національного економічного університету***Andreichenko Andrii***Doctor of Economics, Professor of the Department
of Management and Innovation
of Odessa I. I. Mechnikov National University***Smentyna Nataliya***Doctor of Economics, Head of the Economics,
Law and Business Management Department
of Odessa National Economic University, Ukraine*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ РОЗВИТКУ БЕЗВІДХОДНОГО АГРОВИРОБНИЦТВА

STATE REGULATION OF NON-WASTE AGRICULTURAL PRODUCTION

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто необхідність, доцільність та важливість державного регулювання безвідходного агропромислового виробництва. Визначені потенційні фактори негативного впливу на навколишнє природне середовище в аграрному виробництві. Запропоновано розуміння поняття "безвідходне агровиробництво". Визначені правові та економічні регулятори державної політики у сфері безвідходного агровиробництва. Охарактеризовано нормативно-правове регулювання питань використання відходів, зокрема агровиробництва. Надані пропозиції щодо удосконалення правових регуляторів державної політики у сфері безвідходного агровиробництва. Акцентована увага на необхідності стимулювання бізнес-структур до запровадження безвідходних технологій та безвідходного виробництва в агросекторі. Визначені економічні інструменти державної регуляторної політики у сфері розвитку безвідходного агропромислового виробництва.

Ключові слова: державне регулювання, відходи, безвідходне агропромислове виробництво, економічні регулятори, безвідходні технології.

АННОТАЦИЯ

В статье обосновывается необходимость, целесообразность и важность государственного регулирования безотходного агропромышленного производства. Определены потенциальные факторы негативного воздействия аграрного производства на окружающую среду. Дано определение категории «безотходное агропроизводство». Указываются правовые и экономические инструменты государственной регуляторной политики в сфере безотходного агропроизводства. Проанализирована нормативно-правовая регламентация вопросов использования отходов агропроизводства. Даны предложения по совершенствованию правовых регуляторов государственной политики в сфере безотходного агропроизводства. Сосредоточено внимание на необходимости стимулирования

бизнес-структур к внедрению безотходных технологий и безотходного производства в агросекторе. Указаны экономические инструменты государственной регуляторной политики в сфере развития безотходного агропроизводства.

Ключевые слова: государственное регулирование, отходы, безотходное агропроизводство, экономические регуляторы, безотходные технологии.

ANNOTATION

The article considers the necessity, expediency and importance of state regulation of non-waste agricultural production. Potential factors of negative impact of agricultural production to the environment have been identified. The main ones are organic plant waste; organic livestock and poultry waste; bio-waste (animal and poultry carcasses); residual amount of fertilizers, chemicals and biologicals for plant protection, veterinary preparations. An understanding of the concept of non-waste agricultural production has been offered as a method of production of agro-products, in which the raw and energy resources in a closed cycle «primary resources – agricultural production – consumption – secondary resources» used in a complex and rational manner for the purpose of processing the generated waste into products of consumption or environmental harmless components. Legal and economic regulators of state policy in the field of non-waste agro-production have been identified. It has been stated that legal regulators set the rules of behavior of market subjects in accordance with the set goal and represent a set of normative-legal acts concerning producers, consumers and market infrastructure. Suggestions for improvement of legal regulators of state policy in the field of non-waste agro-production have been submitted. For example, the improvement of regulatory requirements requires the state to develop instructions for the storage of different categories of wastes of agro-industrial production, their transportation, treatment, processing, disposal. The necessity to stimulate business structures to implement non-waste technologies and non-waste production in the agricultural

sector has been justified. The economic instruments of the state regulatory policy in the sphere of development of waste-free agricultural production have been determined. The main of them are creation of favorable economic conditions for implementation of programs and projects for the implementation of non-waste agricultural production; state financing of innovative activities in the field of non-waste agricultural production; stimulation of investors investing in waste-free agricultural production.

Key words: state regulation, waste, non-waste agro-production, economic regulators, non-waste technologies.

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних перетворень ХХІ століття широкого визнання набуває концепція сталого розвитку, що зорієнтована на максимальне збереження довкілля та мінімізацію втручань у біосферу. Гармонійно поєднуючи три складники розвитку, вона зорієнтована на те, щоб максимально невілювати дисбаланс у тріаді «довкілля – соціум – економіка». Керуючись цією концепцією, наміри держав світу реалізувати цілі сталого розвитку, які визначені на Саміті ООН у 2015 році, знаходять своє втілення у відповідній політиці публічного сектору, що торкається усіх галузей та сфер національної економіки.

Для національної економіки надзвичайно важливою галуззю, яка визначає економічний та соціальний стан суспільства, а також гарантує продовольчу безпеку країни, є агропромисловий комплекс. Інтеграція концепції сталого розвитку в агропромисловий комплекс зумовлює актуальність ідеї багаторазового, циклічного використання ресурсів, яка широко застосовується у практичній діяльності господарюючих суб'єктів багатьох країн світу. У центр уваги потрапляє проблема перетворення відходів і побічних продуктів сільгоспвиробництва у цінний матеріал для аграріїв і, як результат, мінімізація шкоди діяльності для довкілля, забезпечення безвідходного агровиробництва. Належне та ефективне регулювання такого виробництва з боку суб'єктів державного регулювання національного та місцевого рівнів сприяє уникненню кризових явищ у сферах та галузях національної економіки та забезпечить інтенсивний розвиток безвідходного виробництва в аграрному секторі.

Зазначене визначає актуальність наукових розробок із формування методів та інструментів реалізації політики публічного сектору стосовно розвитку безвідходного агровиробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання необхідності, доцільності та важливості державного регулювання агропромислового комплексу з огляду на його вагомість для національної економіки є об'єктом дослідження багатьох українських та зарубіжних учених. Наприклад, А.О. Науменко [1], А.С. Музиченко, Т.І. Голуб [2] зосереджують увагу на оптимізації механізмів державного регулювання агропромислового комплексу України з позиції сучасного стану регуляторної політики; у роботах С.В. Майстро йдеться про ефективність державного регулювання аграрної сфери [3].

Окремим об'єктом наукових досліджень є проблема поводження з окремими видами відходів, зокрема відходами агровиробництва. Однак стосовно цієї проблеми увага науковців зосереджується на різних складниках комплексного питання. Наприклад, Д.М. Токарчук розкриває управлінські аспекти ефективного використання сільськогосподарських відходів як сировини для виробництва біогазу [4].

Водночас, на наш погляд, питання організації діяльності, що пов'язана із запобіганням або зменшенням обсягів утворених відходів агровиробництва з позиції можливих інструментів регуляторної політики держави, стимулюючих заходів впровадження сучасних технологій залучення відходів до господарського обігу залишаються недостатньо вивченими у комплексі, що зумовило мету цього дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити національну регуляторну політику у сфері розвитку безвідходного агровиробництва, визначити першочергові правові та економічні інструменти її реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова практика господарювання є свідченням того, що аграрний сектор позиціонується як система, що не здатна до саморегулювання через низку об'єктивних причин. У їхньому складі науковці виділяють: необхідність формування в аграрному секторі суспільних благ, виникнення зовнішніх ефектів (зокрема екологічних проблем), монополізацію галузей, суміжних із сільським господарством, тощо. Тому успішне функціонування галузі, що має стратегічне значення для національної економіки, можливе за умови її належного регулювання з боку публічного сектору економіки. Функціонування галузі в умовах ринку зводить роль публічного сектору до усунення негативних наслідків ринкових процесів, вирішення проблем, які ринковий механізм не вирішує досить ефективно, захисту суспільних інтересів на внутрішньому і зовнішньому ринках, забезпечення економічної справедливості у розвитку аграрного виробництва. Процеси регулювання аграрного сектору національної економіки в розвинутих країнах світу тісно пов'язані з державною підтримкою. Як відмічає Л.В. Смолій [5, с. 26], в основу таких дій покладено необхідність перерозподілу національного доходу на користь галузі агропромислового виробництва для забезпечення її сталого розвитку та продовольчої безпеки країни.

Посилення в Україні економічно-обґрунтованого регулювання агропромислового виробництва з боку публічного сектору, на думку І.Г. Кириленко, В.В. Дем'янчук, Б.В. Андрущенко, – «річ неминуча» [6, с. 9]. Пояснення цьому науковці знаходять не лише в економічній вигоді, а насамперед у намірах раціонально використати природні ресурси та розумно їх споживати. Саме тому інструменти регуляторної політики держави в аграрному секторі національної економіки мають корелювати з

екологічною політикою та використовуватися зокрема для охорони довкілля, запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій.

Потенційними факторами негативного впливу на навколишнє природне середовище в аграрному виробництві є такі типи відходів: органічні відходи рослинництва, тваринництва та птахівництва, біовідходи, залишкова кількість добрив, хімічних і біологічних засобів для захисту рослин, ветеринарних препаратів. У структурі цих відходів наймасовішими є такі: відходи рослинного походження (57%), тваринні екскременти, сечовина і гній (37%), відходи тваринного походження та змішані харчові відходи (6%). Водночас до уваги варто брати і показники щодо їх формування з огляду на розвиток галузі. Так, валовий збір зерна на рівні 50 млн т приводить до утворення до 25 млн т соломи; за умови зростання валового збору до 80 млн т обсяг соломи зростає до 40 млн т [7].

У тваринництві основним видом відходів є гній. У середньому, якщо керуватися нормою, за якою одна тварина дає 10 кілограмів гною на добу, за кількості худоби на рівні близько 13 млн голів, за рік може утворитися до 50 млн т гною. У птахівництві нормативи утворення відходів такі: поголів'я 1,5 млн курей дає на добу понад 100 т посліду, на рік показник сягає значення близько 500 тис. т пташиного посліду. Крім того, утворюються відходи від забою та падежу птиці. За нормативами, падіж може становити 3,5% загальної кількості на рік, що становить за середньої ваги птиці 3570 т біовідходів без урахування біовідходів, що утворюються під час забою птиці [7].

Досліджуючи питання вдосконалення організаційно-економічного механізму поводження з відходами в Україні окремі науковці, зокрема В.С. Міщенко та Г.П. Виговська, доводять, що формування ефективної політики публічного сектору в частині створення та забезпечення належного функціонування національної системи збирання, переробки, утилізації відходів та обмеження шкідливого їхнього впливу на навколишнє природне середовище є одним із невідкладних завдань як держави, так і бізнес-структур, у процесі господарської діяльності яких ці відходи утворюються [8, с. 4].

Таким чином, вкрай важливим є запровадження на національному рівні важелів та стимулів, що спонукали би суб'єкти господарювання до бережливого використання ресурсів та впровадження безвідходних технологій у агро-виробництво.

Під безвідходним агро-виробництвом автори статті пропонують розуміти технологію виробництва продукції, за якої комплексно й раціонально використовуються всі сировинні ресурси, а відходи, що утворюються, підлягають переробці у продукти споживання або нешкідливі для навколишнього природного середови-

ща компоненти. Безвідходне агро-виробництво знаходить своє втілення у реалізації триєдиної мети. Йдеться про те, аби максимально комплексно перетворити усі цінні компоненти сировини на корисні продукти; мінімізувати шкоду, що завдається навколишньому природному середовищу в результаті виробничо-господарської діяльності; досягти соціальної та економічної результативності.

Ефективне функціонування безвідходного агро-виробництва вимагає державного регулювання. У свою чергу ефективне регулювання безвідходного агро-виробництва сприяє інтенсивному його розвитку та подоланню кризових явищ у сфері організації діяльності, що пов'язана із запобіганням або зменшенням обсягів утворених відходів агро-виробництва.

Державна політика у сфері безвідходного агро-виробництва як сукупність державно-управлінських цілей, заходів, рішень і дій реалізується через запровадження правових та економічних регуляторів прямого та опосередкованого впливу.

Правові регулятори встановлюють правила поведінки суб'єктів ринку відповідно до поставленої мети та являють собою сукупність нормативно-правових актів, які стосуються виробників, споживачів та інфраструктури ринку. За відсутності правового регулювання гальмується створення дієвої інфраструктури, що пов'язана із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів агро-виробництва, що в свою чергу приводить до непомірного накопичення відходів і негативних економічних, соціальних та екологічних наслідків.

Правове регулювання передбачає розроблення і прийняття законів, інших нормативних актів, зокрема стратегії розвитку безвідходного виробництва в аграрному секторі.

У складі економічних регуляторів виділяють такі: дозволи на здійснення операцій у сфері зберігання, сортування, оброблення відходів, ліміти на утворення відходів, податки і платежі, податково-бюджетні стимули. Застосування економічних регуляторів опосередкованого впливу покликане стимулювати раціональне використання ресурсів для зменшення обсягу відходів і підвищення конкурентоспроможності екологічно-безпечних продуктів. У числі стимулюючих заходів особливу увагу привертають такі: створення сприятливих економічних умов для реалізації програм і проектів щодо розвитку безвідходного агро-виробництва; фінансування інноваційної діяльності з безвідходного агро-виробництва; стимулювання інвестування у безвідходне агро-виробництво.

Законом України «Про відходи» регламентуються загальні засади використання відходів як вторинної сировини. Водночас чинне нормативно-правове врегулювання питань організації діяльності, що пов'язана із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів, обмежується виключно окремими видами від-

ходів (наприклад, макулатура, побутове сміття). До переліку видів відходів, щодо яких на законодавчому рівні врегульовано питання їх використання як вторинної сировини, відходи агропромислового виробництва не належать. Це актуалізує необхідність подальшого удосконалення правових інструментів державної регуляторної політики у сфері безвідходного агропромисловиробництва в частині регламентації питань збирання, обробки, знешкодження агропромислових відходів як вторинної сировини.

Удосконалення нормативно-правового регулювання вимагає від держави розроблення інструкцій зі зберігання різних категорій відходів агропромислового виробництва, їх транспортування, оброблення, переробки, утилізації. У свою чергу правові регулятори повинні регламентувати умови запровадження економічних регуляторів, наприклад, стимулювання з боку держави впровадження компостування відходів, що утворюються в невеликих сільських господарствах, визначати можливості для використання біомаси для виробництва енергії, а також регламентувати ефективні заходи впливу на суб'єкти господарювання за порушення встановлених законодавством вимог до збирання, оброблення, утилізації відходів агропромислового виробництва.

Низка нормативно-правових актів України визначає необхідність впровадження безвідходних технологій та безвідходного виробництва у різних сферах. Так, вищезгаданий Закон до компетенції Кабінету Міністрів України у сфері організації діяльності, пов'язаної із зменшенням обсягів утворення відходів, відносить впровадження маловідходних, безвідходних технологій. Концепцією Державної цільової економічної програми впровадження в агропромисловому комплексі новітніх технологій виробництва сільськогосподарської продукції передбачалося створення технологій і обладнання для екологічно безпечних безвідходних ферм.

Необхідність розроблення нових безвідходних технологій та їх впровадження з метою раціонального використання мінерально-сировинних ресурсів, запобігання забрудненню навколишнього середовища, ресурсозбереження передбачено і низкою міжнародних угод України.

Окрему увагу варто звернути на зобов'язання України у сфері організації діяльності, пов'язаної із запобіганням утворенню або зменшенням обсягів утворення відходів агропромислового виробництва, з огляду на ратифікацію Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. Одним із проявів того, що уряд усвідомлює необхідність структурних економічних змін, є розроблення концепції для стратегії зеленої економіки.

Виконуючи Угоду про асоціацію, Україна вживає дії для переходу на модель економіки замкнутого циклу, яка є основою стратегії сталого розвитку. Так, запровадженню принципів циклічної економіки, заохоченню бізнесу

до переробки відходів, а також впровадженню п'ятиступеневої ієрархії поводження з відходами має сприяти Стратегія управління відходами в Україні до 2030 року.

Національна стратегія управління відходами має на меті впровадження системного підходу до поводження з відходами від сільськогосподарського виробництва на державному та регіональному рівнях, зменшення обсягів утворення відходів шляхом збільшення обсягу їх переробки та повторного використання. Стратегія зорієнтована на покращення стану навколишнього природного середовища, впровадження системи управління відходами на інноваційних засадах, створення сучасної інфраструктури зберігання, оброблення, сортування відходів за рахунок нових інвестиційних надходжень.

Відповідно до стратегічного плану у віддаленій перспективі у сфері організації діяльності, що пов'язана із запобіганням або зменшенням обсягів утворення відходів агропромисловиробництва, зусилля держави на державному та регіональному рівні мають концентруватися на [7]:

- підвищенні інформованості населення у сфері управління відходами агропромислового виробництва;
- визначенні вимог щодо обробки, утилізації відходів агропромислового виробництва в територіальних громадах сільського типу, у тому числі й об'єднаних територіальних громадах;
- визначенні технічних вимог для зберігання і обробки різних категорій відходів аграрного сектору;
- управлінні відходами на інтенсивних об'єктах тваринництва;
- сприянні використанню відходів для виробництва енергії.

У числі основних інструментів державної регуляторної політики визначені такі: встановлення заборони відкритого спалювання відходів сільськогосподарського виробництва; дотування процесу збирання і транспортування рослинних відходів, придатних для виробництва кормів для відгодівлі тварин; підтримка генерування електроенергії за допомогою установок анаеробного розкладення відходів рослинного походження; впровадження економічних інструментів для стимулювання використання продуктів перероблення відходів сільського господарства тваринного походження та ін.

У сукупності інструменти зорієнтовано на реалізацію стратегії інноваційного розвитку безвідходного виробництва в агросекторі, що відповідає середньостроковим пріоритетам інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017–2021 роки.

Так, широке застосування технологій охорони навколишнього природного середовища передбачає застосування технологій замкнутого циклу, технологій переробки та утилізації агропромислових відходів, впровадження технологій повторного використання відходів; впровадження маловідходних, безвідходних технологій [9].

У сфері виробництва продовольчої сировини закріплюється необхідність розроблення новітніх безвідходних технологій, у тому числі виробництва повноцінних продуктів харчування і високоякісних кормів для тваринництва.

Україна як аграрна держава має значні невикористані можливості для запровадження технологій замкненого циклу у агровиробництві. Наприклад, південні регіони України завдяки природно-кліматичним умовам спеціалізуються на виноградарстві. Нині процеси агровиробництва у бізнесі недостатньо механізовані, а відсутність належних регуляторів з боку держави призводить до утворення навесні значних масивів лози з подальшим її спалюванням. Від цього насамперед страждає навколишнє середовище, а бізнес у погоні за надприбутками та за відсутності контролю, покарань з боку держави не намагається вжити заходів щодо організації безвідходного агровиробництва. Натомість лозу можна переробляти в енергетичні гранули та брикети і, відповідно, отримати сировину або для компостування (у разі застосування технологій з подрібнення) або сировину для виготовлення пелетів.

З огляду на зазначене, ефективне функціонування безвідходного виробництва в аграрному секторі вимагає обов'язкового розмежування обов'язків і відповідальності з питань відходів агропромислового виробництва; розширення залучення відходів цього сектору у господарський обіг як сировини, матеріалів, енергоресурсів; реалізації національної політики ресурсозбереження шляхом встановлення вимог щодо обробки, утилізації, знешкодження відходів аграрного сектору як вторинної сировини.

Сукупність правових та економічних інструментів державного регулювання сфери безвідходного агровиробництва має забезпечити досягнення комплексного ефекту, що виражається в отриманні прямого приросту вартості аграрної продукції, соціальних та екологічних переваг.

Висновки. Розвиток безвідходного агровиробництва та ефективне його функціонування вимагає запровадження політики державного регулювання. Широке впровадження безвідходних технологій, а також безвідходного виробництва в аграрному секторі національної економіки – один із дієвих кроків у напрямі модернізації агровиробництва під час переходу національної економіки на модель економіки замкненого циклу. Для забезпечення високої результативності безвідходного агровиробництва необхідно:

– віднайти резерви ресурсозбереження в агропромисловому комплексі держави та, зокрема в аграрному секторі національної економіки;

– регламентувати на державному рівні процеси зберігання відходів агропромислового виробництва, їх переробки та утилізації;

– запровадити стимули для організації на українських підприємствах безвідходних агропроцесів;

– посилити реалістичність бюджетних програм державної підтримки безвідходного агровиробництва;

– запровадити систему звітності бізнес-структур щодо відходів аграрного сектору;

– запровадити практику перегляду технологій безвідходного виробництва в аграрному секторі.

Запровадження в Україні безвідходного агровиробництва за зразком провідних держав світу є не простим завданням. Одночасно забезпечення належних дій у цій сфері з боку держави у вигляді правових та економічних інструментів державного регулювання є важливим на шляху вирішення комплексу соціо-еколого-економічних проблем сталого розвитку держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Науменко А.О. Державне регулювання агропромислового комплексу України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2019. Том 30(69). № 4. С. 93–97.
2. Музиченко А.С., Голуб Т.І. Сучасний стан державної підтримки розвитку аграрного сектору України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6(2). С. 112–115.
3. Майстро С.В. Державне регулювання ефективності аграрної сфери України. *Nauka i studia. Poland*. 2017. № 17(178). С. 68–74.
4. Токарчук Д.М. Управління ефективним використанням сільськогосподарських відходів для виробництва біогазу. *Економіка й менеджмент* 2018. № 3(81). С. 133–139.
5. Смолій Л.В. Порівняльна оцінка ефективності державної підтримки аграрного сектору економіки України та ЄС. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1–2. С. 26–34.
6. Кириленко І.Г., Дем'янчук В.В., Андрющенко Б.В. Деякі аспекти державної аграрної політики в Україні в умовах світової фінансової кризи. *Економіка АПК*. 2008. № 11. С. 4–9.
7. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р (дата звернення: 20.02.2019).
8. Міщенко В.С., Виговська Г.П. Організаційно-економічний механізм поводження з відходами в Україні та шляхи його вдосконалення. Київ : Наукова думка, 2009. 294 с.
9. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017–2021 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1056.

REFERENCES:

1. Naumenko A.O. (2019) Derzhavne rehuljuvannja aghropromyslovogho kompleksu Ukrainy [State regulation of the agro-industrial complex of Ukraine]. *Scientific notes of TNU Vernadsky*, vol. 30(69), no. 4, pp. 93–97.
2. Muzychenko A.S., Gholub T.I. (2016) Suchasnyj stan derzhavnoj pidtrymky rozvytku aghrarnogho sektoru Ukrainy [The current state of state support for the development of the agricultural sector of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, vol. 6(2), pp. 112–115.

3. Majstro S.V. (2017) Derzhavne rehuljuvannja efektyvnosti aghrarnoji sfery Ukrainy [State regulation of the efficiency of the agricultural sector of Ukraine]. *Nauka i studia. Poland*, vol. 17(178), pp. 68–74.
4. Tokarchuk D.M. (2018) Upravlinnja efektyvnym vykorystannjam sil'sjkgospodarsjkykh vidkhodiv dlja vyrobnyctva bioghaz [Management of efficient use of agricultural waste for biogas production]. *Economics and Management*, no. 3(81), pp. 133–139.
5. Smolij L.V. (2016) Porivnjaljna ocinka efektyvnosti derzhavnoji pidtrymky aghrarnogho sektoru ekonomiky Ukrainy ta JeS [Comparative assessment of the effectiveness of state support for the agrarian sector of Ukraine and the EU]. *Innovative economy*, no. 1–2, pp. 26–34.
6. Kyrylenko I.Gh., Dem'janchuk V.V., Andrjushhenko B.V. (2008) Dejaki aspekty derzhavnoji aghrarnoji polityky v Ukraini v umovakh svitovoji finansovoji kryzy [Some aspects of state agrarian policy in Ukraine in the context of the global financial crisis]. *Economics of agro-industrial complex*, no.11, pp. 4–9.
7. Pro skhvalennja Nacionaljnoji strateghiji upravlinnja vidkhodamy v Ukraini do 2030 roku : Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 8 lystopada 2017 (accessed 20 February 2019).
8. Mishhenko V.S., Vyghovs'jka Gh.P. (2009) Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm povodzhennja z vidkhodamy v Ukraini ta shljakhy jogho vdoskonalennja [Organizational and economic mechanism of waste management in Ukraine and ways to improve it]. Kiyiv: Naukova dumka. (in Ukrainian)
9. Dejaki pytannja vyznachennja serednjostrokovykh prioritytetykh naprjamiv innovacijnoji dijalnosti zagaljnoderzhavnogho rivnja na 2017–2021 roky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 ghrudnja 2016.